

УДК [811.161.1+811.161.2]’23’373:303.687.2:316.462

ЯРОЦЬКА Галина Сергіївна,

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна; тел.: +38(0482)680562; e-mail: g.yarotskaya@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4456-3852

ЄДЕР Ольга Сергіївна,

студентка філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна; тел.: +38-0939515580; e-mail: la-la-la-temnaia@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-3734-0415

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АСОЦІАТИВНО-ВЕРБАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ЛЕКСЕМ *ВЛАДА* ТА *ВЛАСТЬ*

Анотація. *Метою* дослідження є порівняльний аналіз психолінгвістичних ознак концепту *ВЛАСТЬ* / *ВЛАДА* у свідомості сучасних українців — російськомовних і українськомовних. *Предметом* аналізу стали структура та сприйняття відповідних понять. Використано *методику* асоціативного експерименту. *Матеріалом* вивчення є також відомості етимологічних і тлумачних словників. Перевірено гіпотезу щодо тотожності асоціативно-вербальних мереж лексем *влада* та *власть* у мовній свідомості громадян України. *Результати* експерименту полягають в тому, що, на відміну від українськомовних громадян, виявлено збіг асоціативно-вербальних мереж лексем *влада* та *власть* у свідомості російськомовних громадян. *Висновками* роботи можна вважати необхідність подальшого дослідження та з'ясування причин психолінгвістичних розбіжностей між вищезазначеними еквівалентними поняттями та лексемами в мовній свідомості українськомовних громадян України в ситуації двомовності.

Ключові слова: асоціативно-вербальна мережа, мовна свідомість, концепт *влада*.

Постановка проблеми. На сьогодні проблеми політичного дискурсу стали об'єктом обговорення не тільки в публіцистиці, а й у науковому середовищі. Однією з актуальних проблем сучасної політичної лінгвістики є аналіз мовної актуалізації ставлення громадян до влади [7]. Вважаємо, що застосування експериментальних психолінгвістичних методик допоможе визначити сприйняття та усвідомлення понять «влада/власть» сучасними громадянами України. Цікавим також є перевірка того, чи існує у свідомості українців концептуальна тотожність вищезазначених понять. **Актуальність** роботи зумовлена тим, що на сьогоднішній день політична комунікація набуває вагомій ролі [5], а концепт *ВЛАДА* є ключовим у політичному дискурсі, тому вирішення проблем сприйняття та усвідомлення цього концепту в умовах двомовної комунікації в Україні є актуальним питанням політичної лінгвістики та лінгвоконцептології.

Новизна цієї наукової розвідки полягає в тому, що ми залучаємо до експериментів російськомовних та українськомовних громадян України, сподіваючись на збіги у сприйнятті вищезазначених понять. Інакше кажучи, рідна мова інформантів, на нашу думку, не буде суттєво впливати на результати асоціативних експериментів.

Отже, метою нашого дослідження є перевірка вищезазначених гіпотез щодо спільності українського та російського концептів у свідомості сучасних громадян України. У цій роботі ми зробимо спробу порівняти асоціативний простір концептів *ВЛАДА* та *ВЛАСТЬ* у свідомості російськомовних та українськомовних громадян України.

По-перше, лексико-семантичний аналіз, проведений на основі словникових дефініцій, дозволить виявити семантичні компоненти аналізованих слів. По-друге, експериментальні методики допоможуть визначити існування концептуальної конгруентності *влада-власть* у мовній свідомості українців, або спростувати це припущення.

Виклад основного матеріалу. Звернення до Етимологічного словника української мови допоможе з'ясувати внутрішню форму лексеми *влада*. Слово *влада* є запозиченням з польської або чеської мови — *władza, władac* [3, с. 409]. Українське слово *володіти*, як і польське *włodac, włodarz, włodarz* «володар», чеське *vlasti* «правити, володіти» походить з праслов'янських **voloditi* «володіти, правити, керувати» [3, с. 409]. Таким чином, історія виникнення слова *влада* дозволяє зафіксувати початковий зміст поняття: те (той), що володіє та керує.

За даними Великого тлумачного словника сучасної української мови, семантику лексеми *влада* визначено, як: 1. Право керувати державою, політичне панування. 2. Керівні державні органи; уряд. // Особи, що мають урядові повноваження. 3. Право та можливість розпоряджатися, керувати ким-, чим-небудь. 4. перен. Сила чого-небудь, могутність [2, с. 151].

На основі словникових статей отримуємо, що концепт *ВЛАДА* є когнітивно складною одиницею, в якій можна виокремити такі логіко-раціональні ознаки: 1) право (як можливість

або повноваження); 2) система органів управління; 3) особа, наділена владою; 4) сила; 5) вплив.

Для того, щоб перевірити присутність у мовній свідомості носіїв української лінгвокультури виокремлених складників, був проведений вільний асоціативний експеримент. Диференційною ознакою у виборі інформантів є рідна мова (українська або російська), віковий діапазон становить від 18 до 57 років. Всі інформанти (50 осіб) — громадяни України.

За результатами асоціативного експерименту, у свідомості українськомовних українців ВЛАДА — це: *корупція (10), обман (9), гроші (5), президент (5), депутат (4), насилля (3), жорстокість (2), керування, брехня, держава, зрада, крадіжки, парламент.*

Виокремлюємо такі лінгвокогнітивні складники концепту ВЛАДА:

1) логіко-раціональні — *президент, депутат, керування, держава, парламент*; 2) образно-оцінні — *корупція, обман, насилля, жорстокість, брехня, зрада, крадіжки*; 3) ціннісні ознаки — *гроші.*

Асоціативно-вербальна мережа концепту ВЛАДА за критерієм оцінності має такі групи: негативні: *корупція, обман, насилля, жорстокість, брехня, зрада, крадіжки*; нейтральні: *гроші, президент, депутат, керування, держава, парламент.* За математичними підрахунками, позитивна оцінка становить 0 %, негативна — 61 %, нейтральна — 39 %.

Отже, у свідомості українськомовних українців на слово-стимул *влада* переважають образно-оцінні характеристики та негативна оцінка.

За даними Словаря русского языка, семантику лексики *власть* подано так: 1. «Право и возможность распоряжаться кем-чем-н., подчинять своей воле. *Родительская власть. Во власти пред-рассудков* (перен.). *Превышение власти. Под властью кого-н. Теряют власть над собой* (теряют самообладание). *Быть во власти кого-чего-н. (под властью; книжн.). Ваша власть* (в обращении: как вам угодно; устар.). 2. Политическое господство, государственное управление и органы его. *В. народной демократии. Верховная власть. Прийти к власти. Быть у власти.* 3. мн. Лица, облечённые правительственными, административными полномочиями. *Местные власти*» [6, с. 110].

На основі аналізу словникових статей у лексемі *власть* виокремлюємо такі семантичні складники: 1) право (як можливість або повноваження); 2) система органів управління; 3) еліта; 4) особа, наділена владою.

За результатами вільного асоціативного експерименту, до асоціативної мережі лексики *власть* увійшли такі асоціати: *сила (4), президент (3), політика (3), депутат (2), государство (2), правительство (2), управление (2), деньги (2), служба, вред, лидер, безразличие, жадность, начальник, коммунизм, пионеры, слава, зло, портит, коррупция, бардак, независимость, эгоизм, демократия, жестокость, народ, государственная, общая, держава, трон, корона, право.*

Асоціати класифікувались за такими лінгвокогнітивними ознаками:

1) логіко-раціональні — *президент, государство, правительство, политика, депутат, управление, начальник, демократия, государственная, держава, право, народ, общая;*

2) образно-оцінні — *сила, вред, лидер, безразличие, жадность, зло, портит, коррупция, бардак, эгоизм, жестокость, трон, корона, коммунизм, пионеры;*

3) ціннісні ознаки — *деньги, служба, независимость, слава.*

Асоціати були розподілені в такі групи за критерієм оцінності:

позитивні: *сила, лидер, независимость;*

негативні: *вред, безразличие, жадность, слава, зло, портит, коррупция, бардак, эгоизм, жестокость;*

нейтральні: *президент, государство, правительство, политика, депутат, управление, начальник, коммунизм, пионеры, демократия, государственная, держава, право, народ, общая, трон, корона, деньги, служба.*

За математичними підрахунками, позитивна оцінка становить 14 %, негативна — 23 %, нейтральна — 63 %.

Отже, у свідомості українськомовних українців серед асоціацій на слово-стимул *власть* переважають логіко-раціональні характеристики та нейтральна оцінка. Проте визначення оцінності в деяких лексемах викликає певні складнощі, які пов'язані з ідеологічними вподобаннями інформантів. Так, наприклад, лексеми *пионер, коммунизм* можуть мати різний оцінний потенціал у свідомості громадян України — позитивний або негативний. Ми уналежнюємо такі лексеми до нейтральних тому, що вони не мають поза контекстом чіткої прагматичної оцінки та словотвірних ознак оцінності.

За результатами першої частини експерименту отримаємо, що українськомовні інформанти надають лексемам *влада* та *власть* такі характеристики: *влада* — *корупція (10)*; тобто переважує образно-оцінний складник та негативна оцінка; *власть* — *сила (4)* — переважають логіко-раціональний складник та нейтральна оцінка.

Друга частина експерименту з російськомовними інформантами дозволила визначити такі асоціати лексики *влада*: *корупція (8), Влада (женское имя) (7), сила (6), политика (6), деньги (5), брехня (3), дипломат (3), руководство (3), дума (3), лидер (3), власть (3),*

парламент (2), продажність (2), ложь (2), аферисты (2), слава (2), Влад (мужское имя) (2), правительство (2), оппозиция (2), зрада (2), бардак, перемены, хаос, несправедливость, зрадництво, трусливість, безвідповідальність, байдужість, право, воля, лицемерие, парламент.

Асоціати було розподілено за такими лінгвокогнітивними ознаками:

1) логіко-раціональні — *политика, дипломат, руководство, дума, власть, парламент, правительство, оппозиция, право, лидер*;

2) образно-оцінні — *коррупция, Влада (женское имя), сила, брехня, продажність, ложь, аферисты, Влад (мужское имя), зрада, бардак, хаос, несправедливость, зрадництво, трусливість, безвідповідальність, байдужість, лицемерие*;

3) ціннісні — *деньги, перемены, воля, слава*.

Асоціати за критерієм оцінності виокремлено: позитивні: *сила, слава, воля*; негативні: *коррупция, брехня, продажність, ложь, аферисты, зрада, бардак, хаос, несправедливость, зрадництво, трусливість, безвідповідальність, байдужість, лицемерие*; нейтральні: *политика, дипломат, руководство, дума, власть, парламент, правительство, оппозиция, право, Влада (женское имя), Влад (мужское имя), лидер, перемены, деньги*.

За математичними підрахунками, позитивна оцінка становить 11,25 %, негативна — 31,75 %, нейтральна — 57 %.

Таким чином, у свідомості російськомовних українців на слово-стимул *Влада* переважають образно-оцінний складник та нейтральна оцінка.

Асоціативно-вербальна мережа лексеми *Влада* у свідомості російськомовних інформантів має такий вигляд: *коррупция (13), деньги (12), сила (6), безразличие (4), режим (4), бюрократия (4), политика (4), жестокость (3), зверхність (2), правительство (2), криминал (2), правила (2), авторитет (2), порядок (2), контроль (2), родители (2), прибыль (2), чёрный автомобиль с кортежем, лидер, хитрость, богатство, несправедливость, мужество, честность, кражи, президент, страна, парламент, вред*.

Лінгвокогнітивні ознаки класифіковано таким чином:

1) логіко-раціональні — *режим, бюрократия, политика, правительство, правила, президент, страна, парламент, авторитет, контроль, лидер*.

2) образно-оцінні — *коррупция, сила, безразличие, жестокость, зверхність, криминал, родители, прибыль, чёрный автомобиль с кортежем, хитрость, несправедливость, мужество, кражи, вред*.

3) ціннісні — *деньги, порядок, честность, богатство*.

Асоціати були розподілені в такі групи за критерієм оцінності:

позитивні: *сила, авторитет, порядок, прибыль, богатство, мужество, честность, деньги*;
негативні: *коррупция, безразличие, жестокость, зверхність, криминал, чёрный автомобиль с кортежем, хитрость, несправедливость, кражи, вред*;

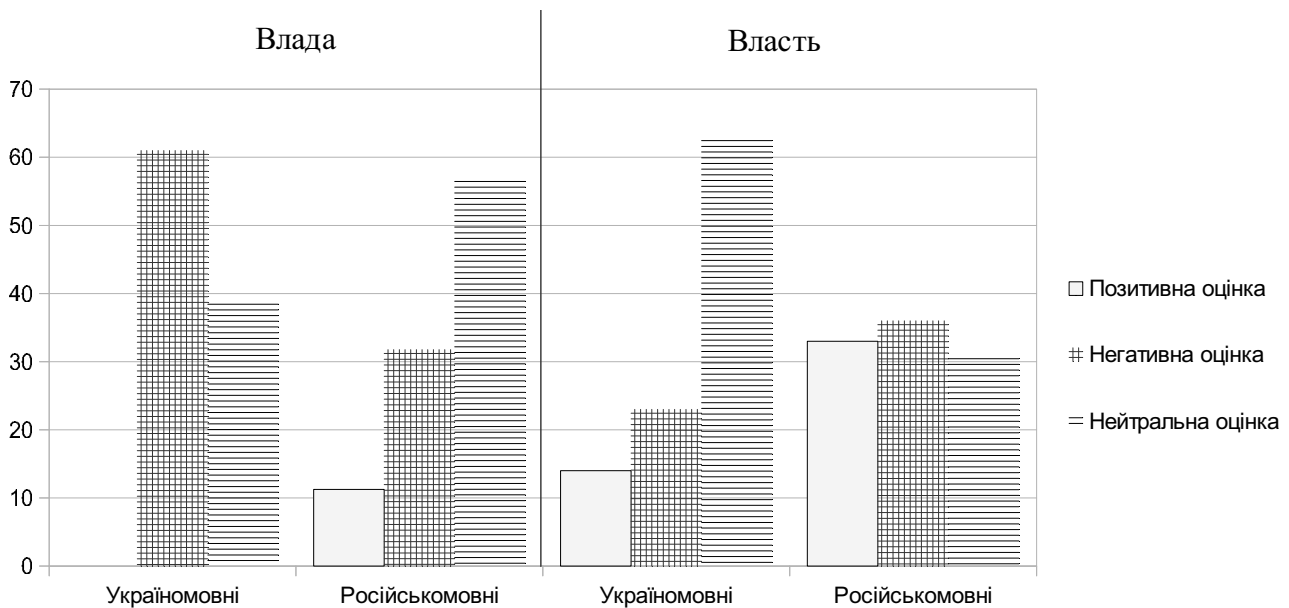
нейтральні: *режим, бюрократия, политика, правительство, правила, президент, страна, парламент, контроль, родители, лидер*.

За математичними підрахунками позитивна оцінка становить 33 %, негативна — 36 %, нейтральна — 31 %, що свідчить про відсутність чіткого розмежування оцінного сприйняття лексеми *Влада* у свідомості російськомовних українців. Серед асоціацій на слово-стимул *Влада* переважають образно-оцінні.

Отже, за результатами другої частини експерименту отримаємо, що російськомовні інформанти асоціюють з *Владою* та *Властю* такі поняття: *Влада* — *коррупция (8)*, переважають образно-оцінний складник та нейтральна оцінка; *Власть* — *коррупция (13)* — так само образно-оцінний складник, проте оцінний знак невизначено (див. Діаграму № 1).

Результати дослідження. Досліджуючи асоціативно-вербальні мережі концептів ВЛАСТЬ/ВЛАДА, ми намагалися з'ясувати існування конгруентності в сприйнятті відповідних понять у свідомості російсько- та українськомовних українців. За результатами експерименту маємо: в українськомовних інформантів асоціативні мережі лексем *Влада* та *Власть* мають структурні та семантичні розбіжності. Лінгвокогнітивні складники та оцінна ознака лексем відрізняються. Отже, ми можемо зробити висновок, що для українськомовних українців лексеми *Влада* та *Власть* є репрезентантами різних концептів. Це, на нашу думку, пов'язане з тим, що лексема *Власть* викликає асоціації з радянського минулого України — *піонер, комунізм* тощо. Можливо, російська мова для них стала символом радянськості, тому виникають концептуальні розбіжності у сприйнятті *Влади* та *Власти* в їх мовній свідомості.

У російськомовних інформантів асоціативні мережі та лінгвокогнітивні складники збігаються, але оцінна ознака відрізняється. Отже, у російськомовних інформантів лексеми *Влада* та *Власть* є репрезентантами одного концепту. Можемо зробити припущення, що такі особливості зумовлені тим, що російськомовним громадянам необхідно пристосуватися до українськомовного політичного дискурсу держави, тому їх ототожнення понять політичної сфери та еквівалентність лексем *Влада* та *Власть* є засобом мовної адаптації особистості в ситуації двомовності.

Діаграма № 1. Розподіл асоціатів на лексеми *власть* та *влада* за оцінними характеристиками

Література

1. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику : учеб. пособие / А. Н. Баранов. — М. : Эдиториал УРСС, 2001. — 360 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [ред. В. Т. Бусел]. — К. : Перун, 2005. — 1728 с.
3. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [редкол. О. С. Мельничук та ін.] — К. : Наук. думка, 1983.
4. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс : текстуалізація реальності : зб. наук. праць / Н. В. Кондратенко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса : Чорномор'я, 2007. — 155 с.
5. Кондратенко Н. В. Вербальні аспекти агональності як параметра політичної комунікації / Н. В. Кондратенко // Мова / [МОН України; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова; гол. ред. Є. М. Степанов]. — Одеса : Астропринт, 2014. — № 21. — С. 40–44.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка Ок. 60 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов; общ. ред. проф. Л. И. Скворцов. — 25-е изд., испр. и доп. — М. : ООО «Издательство Оникс»: ООО «Издательство «Мир и Образование», 2006. — 1328 с.
7. Яроцкая Г. С. Язык как индикатор отношения к власти в истории русской лингвокультуры / Г. С. Яроцкая // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : зб. наук. праць; відп. ред. Ю. М. Безтурій. — № 1152. — Серія : Філологія. — Харків, 2015. — Вип. 72. — С. 144–147.

References

1. Baranov A. N. (2001), *Introduction to Applied Linguistics : a textbook [Vvedeniye v prykladnuju linguistiku : ucheb. posobie]*, Edytorial URSS, Moscow, 360 p.
2. *The Great Explanatory Dictionary of the modern Ukrainian language* (2005), [Velykyj tлумachnyj slovnyk suchasnoji ukrainskoji movy]; ed. V. T. Busel, Perun, Kyiv, 1728 p.
3. *Etymological dictionary of the Ukrainian Language, in 7 vol.* (1983) [Etymologichnyj slovnyk ukrainskoji movy : u 7 t.], ed. O. S. Melnychuk, Naukova Dumka, Kyiv.
4. Kondratenko, N. V. (2007), *Ukrainian political discourse : textualization of reality : scientific edition [Ukrainskij politychnyj dyskurs : tekstualizacija dijsnosti : zb. naukovykh prac]*, Chornomorja, Odessa, 155 p.
5. Kondratenko, N. V. (2014), «Verbal aspects of agonality as political communication», *Mova* [«Verbalni aspekty agonalnosti jak parametra politychnoji komunikacii», *Mova*], Astroprint, Odessa, vol. 21, pp. 40–44.
6. Ozhegov, S. I. (2006), *The dictionary of the Russian language : About 60,000 words and idiomatic expressions: 25th ed.* [Slovar russkogo jazyka : okolo 60 000 slov i frazeologicheskikh vyrazhenij: 25 izd.], ed. L. I. Skvortsova, Publishers «Peace and Education», Moscow, 1328 p.
7. Yarotskaya, G. S. (2015), «Language as an indicator of attitude to power in the history of Russian culture», *Kharkiv V. N. Karazin National University journal*. [«Jazyk kak indikator otnoshenija k vlasti v istorii russkoj lingvokultury», *Visnyk Harkivskogo nacionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina*], Kharkiv, vol. 1152, pp. 144–147.

ЯРОЦКАЯ Галина Сергеевна,

доктор филологических наук, доцент, профессор кафедры прикладной лингвистики Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина; тел.: +38(0482)680562; e-mail: g.yarotskaya@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4456-3852

ЕДЕР Ольга Сергеевна,

студентка филологического факультета Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина; тел.: +38-0939515580; e-mail: la-la-la-temnaia@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-3734-0415

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ АССОЦИАТИВНО-ВЕРБАЛЬНОЙ СЕТИ ЛЕКСЕМ *ВЛАДА* И *ВЛАСТЬ*

Аннотация. *Целью* исследования является сравнительный анализ психолингвистических характеристик концепта *ВЛАСТЬ* / *ВЛАДА* в сознании современных украинцев — русскоговорящих и украиноговорящих. *Предметом* анализа стали структура и восприятие соответствующих понятий. Использована *методика* ассоциативного эксперимента. *Материалом* изучения являются также данные этимологических и толковых словарей. Проверена гипотеза конгруэнтности ассоциативно-вербальных сетей лексем *влада* и *власть* в языковом сознании граждан Украины. *Результаты* эксперимента заключаются в том, что, в отличие от украиноязычных граждан Украины, ассоциативно-вербальные сети лексем *влада* и *власть* в сознании русскоязычных граждан в большей степени идентичны. *Выводами* работы можно считать необходимость дальнейшего исследования и определения причин психолингвистических различий между вышеупомянутыми эквивалентными понятиями и лексемами в языковом сознании украиноязычных граждан Украины в ситуации двуязычия.

Ключевые слова: ассоциативно-вербальная сеть, языковое сознание, концепт *власть*.

Galyna S. YAROTSKA,

PhD, Doctor of Philology, Professor of Applied Linguistics Chair, Odessa Mechnikov National University; 24/26, Francuzskij Blvd., Odessa, 65058, Ukraine; tel.: +38 (0482) 680562; e-mail: g.yarotskaya@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4456-3852

Olga S. YEDER,

student of the Faculty of Philology of the Odessa Mechnikov National University; 24/26, Francuzskij Blvd., Odessa, 65058, Ukraine; tel.: +38 093 9515580; e-mail: la-la-la-temnaia@ukr.net; ORCID ID: 0000-0003-3734-0415

THE PSYCHOLINGUISTIC CHARACTERISTICS OF THE VERBAL ASSOCIATIVE NETWORK OF THE CONCEPT *VLADA* / *VLAST*' (*POWER*) IN THE UKRAINIAN AND THE RUSSIAN LANGUAGES

Summary. *The purpose* of this paper is to analyze psycholinguistic characteristics of the concepts *VLAST*' / *VLADA* (*POWER*) in the Ukrainian and the Russian languages. *The subject* of the study is the structure and the perception of the aforementioned concepts. The research has been conducted using *the methodology* of the associative experiment. *The material* of the study is information of the etymological and the explanatory dictionaries. The research has been conducted to scrutinize the congruence of the verbal associative networks of the concepts *vlast* and *vlada* (*power*) in the Ukrainians' consciousness. *The experimental results* are there is the congruence of the verbal associative networks of the concepts *vlast* and *vlada* (*power*) in the consciousness of the Russian speaking Ukrainians oppositely to the Ukrainian speaking Ukrainians. *The conclusion* of the paper is necessity to continue the research and to establish causes of the psycholinguistic differences between the aforementioned concepts in lingual consciousness of the Ukrainian speaking Ukrainians in the situation of bilingualism.

Key words: a verbal associative network, lingual consciousness, concept *power*.

Статтю отримано 18.11.2016 р.